

Bezličnost glagola *trebati*

Ispitivanje pravilne upotrebe bezličnog glagola trebati obavljeno je na uzorku od 786 rečenica dobijenih u odgovorima na anketom postaljena pitanja. Dobijeno je da je normativno pogrešna realizacija ovoga glagola zastupljena sa svega 7%. Međutim, i na tako malom broju primera (53), primećeno je da postoje tipizirane pogreške

Uvod

Glagol *trebati* je pravilan i menja se po V Stevanovićevoj konjugaciji. Međutim, ovaj glagol ima oblike za sva lica jednine i množine samo u značenju “biti potreban”: *Trebaju* nam daske. *Trebao bi* mi mlađi čovek. *Nisu* nam *trebali* vaši saveti (Klajn 1991: 127).

Dozvoljena je njegova promena po licima i u značenju “imati potrebu”, ali se za upotrebu ipak više preporučuje prethodna konstrukcija: *Trebam* nova kola. (Bolje je: *Trebaju* mi nova kola.) *Armija je trebala* stručnjake. Bolje je: *Armiji su trebali* stručnjaci.) (Klajn 1991: 127)

Takođe, u oba ova primera *trebati* se može zameniti pridevom *potreban*, što se često koristi radi izbegavanja problematičnog glagola, a glomaznija je konstrukcija i može dovesti do monotonije ako se ničim ne varira (Klajn 1991: 127).

Kada *trebati* nosi značenje “valjati”, koristi se bezlično, u trećem licu jednine, i to u prezentu *treba*, perfektu *trebalo je*, futuru *trebaće* i potencijalu *trebalo bi*, bez obzira na to u kom se licu nalazi glagol koji ga dopunjuje: *Trebalo je* to ranije da kažeš. *Treba* i oni da daju svoj deo. *Nije trebalo* da se mučite.

U svakodnevnoj komunikaciji postoje izvesne poteškoće u korišćenju pravilnih oblika glagola *trebati*, kao i brojni nepravilni oblici do kojih dolazi analognim dodavanjem nastavaka za oblik ostalih ličnih glagola, pa se često u govoru sreću i ovakvi primeri: *Trebao* si to ranije da kažeš. I oni *trebaju* da daju svoj novac. *Niste se trebali* mučiti (Klajn 1991: 127). Ove upotrebe pogrešne su, s obzirom na to da je ovaj glagol bezličan tj. da se koristi samo u trećem licu jednine.

Dušica Božović
(1979), Gornji
Milanovac, Svete
Popovića 10, učenica
3. razreda Gimnazije
“Takovski ustanak” u
Gornjem Milanovcu

S obzirom na ovako normiranu upotrebu ovoga glagola očekivano je da se u govoru mogu javiti njegove različite realizacije, pogrešna upotreba i eventualne tipske greške. Da bi se ova pojava ispitala sprovedeno je istraživanje među učenicima trećeg razreda srednjih škola u Gornjem Milanovcu.

Materijal i metod

Metod korišćen za sakupljanje građe je pismena anketa. Ispitanicima je dato šest narodnih poslovice čije je značenje trebalo da objasne, a izabrane su baš one kod čijeg je objašnjavanja bilo očekivano da će biti upotrebljen glagol *trebati*:

- a) Triput meri, jednom seci.
- b) Dok čovek sa čovekom vreću soli ne pojede, ne može da ga upozna.
- c) Svačiju slušaj, a svoju smatraj.
- d) Dok se dima ne nadimiš, ne možeš vatrom da se ogreješ.
- e) Kasno je štedeti onda kad nestane.
- f) Dok je šiba tanka, treba je ispravljati.

Istraživanje je sprovedeno na 281 ispitaniku u Gimnaziji “Takovski ustanak”, Tehničkoj školi “Jovan Žujović” i Ekonomsko-trgovačkoj školi “Knjaz MILOŠ”. Ispitani, njih 281, su odgovorili na 1511 pitanja i 786 puta upotreбили glagol *trebati* (u 52% odgovora), što predstavlja građu za dalju analizu upotrebe glagola.

Građa je prvo klasifikovana prema dopuni uz koju je glagol *trebati* korišćen, zatim da li je upotrebljen pravilno ili ne, odnosno ako nije, prema zastupljenosti pojedinih oblika u pravljenju grešaka.

Celokpna građa se nalazi u prilogu ovoga rada na Internet adresi lingva.www.psc.ac.yu. Oznake u zagradama iza primera označavaju redni broj ispitanika i poslovicu čije je tumačenje dato.

Analiza

Dopune

- a) Dopuna u infinitivu

Glagol *trebati* je na ovaj način pravilno korišćen 415 puta ili u 53% svih slučajeva upotrebe glagola (97% upotrebe sa dopunom u infinitivu). Infinitiv, inače, treba izbegavati ako je subjekat određen, ali nije pomenut, jer se ne bi znalo na koga se odnosi rečenica. Može se upotrebiti jedino ako je određen nekim drugim rečeničnim članom. Ako se radnja ne pripisuje određenom vršiocu treba izbegavati dopunu u prezentu jer bi neprirodno zvučala.

U anketi je najviše bilo bezličnih rečenica, a neki od primera su:

Treba razmisliti pre postupka. (46a)

Na početku *treba* sprečiti nešto što je krenulo naopako. (66a)

Svačiji savet *treba* poslušati, ali svoj stav *treba* uvek zastupati. (23b)

Probleme *treba* rešavati na vreme. (56b)

Pored ovih bezličnih rečenica, bilo je i 12 slučajeva (ili 2% ukupnih odgovora, odnosno 3% upotrebe sa dopunom u infinitivu) nepravilne upotrebe glagola u određenom licu sa dopunom ove vrste:

gde je najčešće korišćeno prvo lice množine:

To znači da *treba* saslušati druge, ali *trebamo* imati svoj jedinstveni stav. (15b)

Da *trebamo* štedeti i paziti kako i po čemu trošimo svoj novac i da *treba* biti umeren u svemu. (9a)

Sve dok ima nade, *trebamo* dati sve od sebe da promenimo stvari. (249a)

a zatim drugo lice jednine:

Znači da *trebaš* tri puta razmisliti, pre nego što doneseš odluku. (248a)

b) Dopuna u prezentu

Sa ovom vrstom dopune glagol je pravilno upotrebljen 318 puta ili u 40% odgovora od ukupnog broja (89% slučajeva dopune u prezentu), a naredne rečenice su neke od primera:

Dok je čovek mlad *treba* da ispravlja svoje greške. (2d)

Treba da provedeš više vremena sa nekim dok ga ne upoznaš. (176b)

Da bi postigao u nečemu dobar uspeh, *treba* prvo da se pomučiš. (5c)

Čovek sa čovekom *treba* da iskusi i neke teške trenutke. (45a)

Čovek *bi trebalo* da provede dosta vremena s prijateljem da bi ga upoznao. (4b)

Glagol je menjan po licima, odnosno nepravilno upotrebljen s dopunom u prezentu, 41 put ili u 5% slučajeva od ukupne upotrebe pomenutog glagola (11% upotrebe sa dopunom u prezentu).

Iako je broj ovakvog vida upotrebe u anketi relativno mali, što se može obrazložiti iznalaženjem drugih rešenja u odgovaranju, kao što su bezlične rečenice, uočena su neka ponavljanja pri pravljenju grešaka. Glagol *trebati* najčešće je pogrešno upotrebljen:

1) u drugom licu jednine:

Dok si mlad, *trebaš* da znaš kojim putem da ideš, kad ostariš, nema ispravke. (253b)

Trebaš da ceniš svoje mišljenje. (19a)

Trebaš prvo dobro da razmisliš, pa tek onda uradiš. (6a)

Kasno je kada sve potrošiš, pa onda shvatiš da *trebaš* da štediš. (17b)

2) u prvom licu jednine:

Sve što radim, *trebam* da radim promišljeno. (256a)

Prvo *trebam* da proverim i razmislim, pa tek onda uradim. (251a)

Ne *trebam* ništa da radim na brzinu, moram dobro da razmislim o svojoj odluci, da na kraju ne bih pogrešila. (255a)

Mislim da *trebam* da salušam šta drugi misle o nečemu, da to uzmem u obzir, a ipak da radim kako mislim. (250b)

3) u prvom licu množine:

Trebamo prvo da provedemo sa nekim duži vremenski period tj. da podelimo sa njim sreću, nesreću... (241b)

To znači da *trebamo* dobro da razmislimo nešto što hoćemo da uradimo, pa tek onda da uradimo. (158a)

Od početka života *trebamo* da počnemo da vaspitavamo dete. (245e)

Da *trebamo* dobro da se pomučimo da bi došli do uspeha. (10c)

Što se tiče oblika u potencijalu i perfektu, najviše grešaka načinjeno je stavljanjem glagola u ženski rod jednine, verovatno zbog sličnosti sa pravilnim oblicima, ali ima i drugih primera, posebno onih koji se odnose na množinu:

Trebala bi da svačiji savet saslušam, ali da radim po svom osećaju, ali nikada ne treba zanemariti savete u potpunosti. (16a)

Suštinsko značenje je da *bi* situacija u kojoj se nalazimo *trebala* da se što bolje razmotri. (240a)

Znači da *bi trebala* dobro da razmislim, pre nego što nešto uradim. (22a)

Na vreme da mislimo o svemu, a ne kad prođe da gledamo šta *smo trebali* da radimo. (158b)

Zaključak

Na osnovu dobijenih rezultata zaključujemo da je glagol *trebati*, od ukupno 786 puta, pravilno upotrebljen u 733 slučaja, odnosno 93%, dok je nepravilno upotrebljen u 53 slučaja, odnosno 7% ukupnih odgovora. Međutim, iako je u dobijenim odgovorima glagol *trebati* zastupljen dovoljno da bi se sprovedla analiza građe, pretpostavljamo da su ispitanici zbog opšteg značenja poslovice više koristili oblik dopune u infinitivu nego što bi to činili u svakodnevnom govoru, što umanjuje preciznost zaključaka. Glagol je upotrebljen sa dopunom u infinitivu u 55% slučajeva, od kojih 97% pravilne upotrebe, a 3% nepravilne. Kod nepravilne upotrebe, glagol je najčešće korišćen u prvom licu množine, a zatim u drugom licu jednine.

U slučajevima dopune u prezentu, glagol *trebati* pravilno je upotrebljen u 89% slučajeva, a nepravilno u 11% odgovora. U slučajevima nepravilne upotrebe sa dopunom u prezentu, najčešće je korišćen u prvom i drugom licu jednine i prvom licu množine, dok je u oblicima potencijala i perfekta najčešće korišćen u ženskom rodu jednine ili u množini.

Zaključujemo da se u našoj građi glagol *trebati* češće pojavljuje pravilno upotrebljen, i to u većini slučajeva sa dopunom u infinitivu. U slučajevima nepravilne upotrebe, posmatrajući upotrebu u celini, glagol *trebati* najčešće je personalizovan u drugom licu jednine, prvom licu jednine i množine, kao i u ženskom rodu jednine.

Literatura

- Klajn I. 1991. *Jezički priručnik*. Beograd: **IZDAVACH**, 127-9
- Odbor za standardizaciju srpskog jezika. 1999. Kartoteka jezičkih nedoumica. Beograd: Odbor za standardizaciju srpskog jezika, 16-17.
- Stevanović M. 1986. *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: Naučna knjiga, 347-8
- Stevanović M. 1986. *Savremeni srpskohrvatski jezik II*. Beograd: Naučna knjiga, 603-4.
- Pešikan M., Jerković J., Pižurica M. 1995. *Pravopis srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska, 305.

Dušica Božović

Impersonality of the verb *trebati* (need)

The most obvious unclearness in the Serbian literary language is the impersonality of the verb *trebati* (need), having in mind that this verb is often used wrongly. It is supposed that it is used personally analogically to the usage of other verbs. The method of research that I have done was a questionnaire, and the results are:

- the verb *trebati* was used 786 times,
- the most often usage was with the infinitive as a complement – 415 times (53 percent),
- it was used correctly with the complement in the present tense 318 times (40 percent)
- the verb was conjugated personally in 53 cases (7 percent): with the infinitive 12 and with the present complement 41 times.

The usage of personal cases was scarce, but there were enough examples to notice some repetitions in making mistakes: in the second person of singular and the first person of singular and plural.

